

Strategisch ten strijde met taal...

EEN SCHOT IN DE ROOS?

In dit artikel richten we het vizier op het vak Nederlands in het Vlaamse beroepssecundair onderwijs (bso). In Vlaanderen oefenen bso-leerlingen de Nederlandse taal expliciet tijdens de vakken Nederlands, Communicatieve Vaardigheden Nederlands, Zakelijke Communicatie Nederlands en tijdens het vak PAV (Project Algemene Vakken). Heel wat onderzoeken tonen aan dat Nederlands leren voor bso-leerlingen allerm minst evident is. In deze bijdrage willen we de nodige munitie aanbieden om de ‘taalstrijd’ aan te gaan. Met het *schot-in-de-roosmodel* ontdek je hoe je doelgericht en tactisch verschillende taalstrategieën kunt inzetten en zo taalvaardigheden kunt versterken, zonder daarbij de eigenheid van de beroepsleerling uit het oog te verliezen. Voor het militaire jargon in deze inleiding werd met een reden gekozen; al onze praktijkvoorbeelden zijn immers gelinkt aan de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Aangezien de plechtigheden rond de Grote Oorlog nog tot 2018 duren, is het materiaal misschien ook bruikbaar in jouw klas. Ten aanval!

Over de auteur

MAARTEN DE BEUCKER

Maarten De Beucker is leerkracht en VOET-coördinator aan het Scheppersinstituut Deurne & Antwerpen. Hij is de auteur van onder meer *Vaardig. Werkwijzers (zakelijke) communicatie*, verschenen bij uitgeverij De Boeck.

Maarten De Beucker

DE EIGENHEID VAN DE BEROEPSLEERLING

Alvorens het *schot-in-de-roosmodel* toe te lichten, is het zinvol een blik te werpen op de eigenheid van het bso. Beroepsklassen bestaan meestal uit een heterogene leerlingenpopulatie: taalzwakke leerlingen die in de basisschool al kampten met leerproblemen, zittenblijvers, anderstalige nieuwkomers en taalsterkere, doch ongemotiveerde leerlingen. Gelukkig is het niet enkel kommer en kwel. Veel van deze jongeren blinken immers uit in uitgesproken praktische vaardigheden, die hen op de arbeidsmarkt meer dan van pas zullen komen. Het is die arbeidsmarkt waarvoor het beroepsonderwijs – de naam zegt het zelf – leerlingen dient klaar te stomen. Dat is echter niet het enige doel van het bso. Leerlingen moeten immers ook decretaal vastgelegde basisvaar-

digheden verwerven om mee te kunnen draaien in onze complexe samenleving. Dat gebeurt onder de noemer Maatschappelijke Vorming (MAVO) of Project Algemene Vakken (PAV). Tijdens het hele curriculum vervult de Nederlandse taal een sleutelrol, zowel voor praktijkvakken als voor het algemeen vormende luik.

Leerlingen uit het beroepsonderwijs communiceren vooral mondeling. Wanneer ze bellen of ‘rondhangen’ met vrienden, zijn ze immers aan het luisteren en aan het spreken. Schriftelijk communiceren doen bso-jongeren hoofdzakelijk via sms en tijdens het chatten op sociale netwerken. Bij dat type communicatie is correcte spelling en zinsbouw niet meteen de grootste prioriteit. Chat- en sms-taal wordt natuurlijk frequent gebruikt onder alle jongeren – los van de opleiding die ze volgen – maar kenmerkend voor de doorsnee beroepsleerling is dat die, op

de vermelde digitale communicatie na, weinig andere kansen aangrijpt om uit zichzelf te schrijven. Veel leerlingen uit het beroepsonderwijs beschikken over een beperkte woordenschat en missen grammaticale kennis, en vaak ontbreken ook de juiste attitudes om taalvaardig te handelen.

HET SCHOT-IN-DE-ROOSMODEL

Op basis van conclusies uit alarmerende onderzoeken en op vraag van zowel het onderwijsveld als de arbeidsmarkt, werden de bso-leerplannen aangepast. De klemtoon in de leerplannen ligt nu vooral op de beheersing van communicatieve vaardigheden en op taalattitudes. Die moeten de leerling in staat stellen om het takenpakket op de werkvloer tot een goed einde te brengen en succesvol te kunnen

TAALGEWETEN

TAALBEWUSTZIJN

LEREN IN CONTEXT

LEREN IN INTERACTIE

LEREN MET TAALSTEUN

AANGEPAST AAN HET NIVEAU

**HET SCHOT-IN-DE-ROOSMODEL:
DE ZES SPEERPUNTEN VAN DE VAKDIDACTIEK NEDERLANDS
IN HET BEROEPSONDERWIJS**

**“ DOOR CONTINU IN
TE ZETTEN OP DE ZES
SPEERPUNTEN WORDT
TAALONDERWIJS
DOEL-TREFFENDER.”**

**FOTO'S ONDERAAN:
DE LEERLINGEN SPREKEN VOOR HUN OUDERS:
ZE GEVEN UITLEG OVER DE UITSTAP
NAAR DE WESTHOEK.**

participeren in de maatschappij. Hoe zet je die doelen nu om in de praktijk? Zes pijlers dienen volgens mij voortdurend in acht genomen te worden tijdens de lessen Nederlands: (1) het taalgeweten van de leerling, (2) het taalbewustzijn van de leerling, (3) het leren in context, (4) het leren in interactie, (5) het leren met taalsteun en (6) differentiatie.

Die pijlers worden gevisualiseerd in het *schot-in-de-roosmodel* (zie afbeelding). De roos geeft de taalbeheersing van de beroepsleerling weer, met onder andere de beperkte kennis van het Nederlands, een gebrek aan juiste taalattitudes en een overwicht van mondelinge communicatie. Net zoals bij het boogschieten dienen we de juiste pijlen te richten om het doel te kunnen treffen.

TAALGEWETEN

Taalgeweten staat voor het correct *willen* gebruiken van de taal. Die basishouding moet zo snel mogelijk aangeleerd worden. De leerling moet *willen* begrijpen wat een schrijver met zijn of haar tekst bedoelt. De leerling moet foutloos *willen* schrijven. Leerlingen met een taalgeweten nemen verantwoordelijkheid op voor hun eigen handelen. Ze letten op hun taalgedrag en beseffen dat een mooi taalproduct inspanning en tijd vergt. Hiervoor is het van belang dat leerlingen begrijpen waarom er spelling- en taalregels zijn en waarom mensen zich hieraan houden. Het is essentieel dat leerlingen inzien dat lezen het taalgevoel bevordert en ook de algemene kennis vergroot. Ze moeten realiseren waarom een werkgever, en bij uitbreiding de hele samenleving, belang hecht aan correct taalgebruik.

Hoe wakker je een dergelijk taalgeweten in de praktijk aan? Eerst en vooral kan je bij de start van het schooljaar een vorm van overeenkomst met je leerlingen afsluiten. Daarin engageren ze zich om een correct taalgebruik na te streven. Met twee handtekeningen officialiseer je het document. De overeenkomst kan bij niet-naleving bovengehaald worden en je kan ze ook elk jaar hernieuwen. Een andere mogelijkheid om het taalgeweten van je leerlingen aan te spreken, is sensibilisering. Dat kan via een bladwijzer in de schoolagenda, een poster in de klas of een kalender met een maandelijks aandachtspunt.

TAALBEWUSTZIJN

Taalbewustzijn is het bewust bezig zijn met taal. Dat betekent dat een leerling nadenkt over wat wel en niet kan en dat hij of zij rekening houdt rekening met lees- en schrijfdelen. Hiervoor is kennis nodig van spelling, zinsbouw en luisteren leesstrategieën. Ook enig begrip van stappenplannen voor mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid en woordverklaringsstrategieën helpt om taalbewust te handelen. Hoe realiseren we dit praktisch? Enkele concrete ideeën:

- (1) Experimenteer eens met posters in de klas, waarop je bijvoorbeeld stappenplannen weergeeft of strategieën (zoals de OVUR-methode) visualiseert.
- (2) Verschillende spelvormen en vormen van groepswork kunnen ingezet worden om leerlingen bewust te maken van tekstdoelen. Laat leerlingen bijvoorbeeld elk een tekst lezen, en daarna een partner zoeken die dezelfde tekstsoort heeft, of laat ze naargelang hun tekstdoel de juiste 'hoek' van de klas kiezen (met dan de bordjes 'informereren', 'overtuigen', 'amuseren' en 'ontroeren').
- (3) Om leesstrategieën bij te brengen, kun je de leerlingen in duo's of grotere groepen teksten al scannend laten vergelijken.
- (4) Pas je lesmateriaal zo aan – dat kan vaak met kleine aanpassingen – dat het leerlingen dwingt een stappenplan te volgen en mogelijke strategieën tegenover af te wegen. Ook een (zelf)reflectiekader aan het eind van een opdracht of onderaan op een werkblad kan leerlingen helpen taalbewuster te zijn.
- (5) Je kan fysieke oefeningen bedenken: de leerlingen nemen in de klas de juiste plaats in (bv. elk hoek staat voor een tekstdoel, wat duidelijk wordt gemaakt met verschillende bordjes: 'informereren', 'overtuigen', 'amuseren', 'ontroeren'). De leerlingen kunnen ook een partner zoeken met dezelfde tekstsoort, ze kunnen op verschillende plaatsen in de klas in duo's of groepjes al scannend hun teksten vergelijken, enzovoort. De mogelijkheden zijn legio.

LEREN IN CONTEXT

Bso-leerlingen worden vaak niet gemotiveerd door 'schoolse' opdrachten waarvan het praktische nut niet meteen duidelijk is. Meestal klasseren ze die immers vlug onder de noemer 'saai'. Meer vooruitgang kan geboekt worden wanneer leerlingen realistische taken mogen uitvoeren die – als het enigszins kan – een praktisch nut beogen. Een deel theorie over een bepaalde spellingsregel, gevolgd door een aantal contextloze oefeningen, biedt de leerlingen dat inzicht meestal niet. Het is veel effectiever eerst een 'authentieke', functionele communicatieopdracht te geven, en pas daarna aandacht te besteden aan de vorm en de regels van dat type communicatie. Hiervoor is het aangewezen samen te werken met collega's van de algemene en de beroepsgerichte vakken. Zo wordt immers voor 'leren in samenhang' gezorgd. Wanneer leerlingen de kans krijgen om verworven kennis, vaardigheden en attitudes ook in nieuwe functionele contexten in te zetten, leidt dat tot betere leerresultaten.

Ter illustratie geef ik een praktijkvoorbeeld uit mijn eigen school. Bij een project rond de herdenking van de Eerste Wereldoorlog kreeg één groep leerlingen de opdracht een loopgraaf na te bouwen. Technische vaardigheden speelden bij die opdracht logischerwijs een sleutelrol, maar ook taal kwam aan bod. Om de nodige zandzakjes te kunnen bemachtigen, moesten de leerlingen immers een e-mail sturen naar de civiele bescherming. Resultaat: 250 zandzakjes werden netjes aan de schoolpoort geleverd.

Andere klassen maakten een meerdaagse uitstap naar de Westhoek. De volledige voorbereiding was daarbij in handen van de leerlingen. Ze nodigden hun ouders uit voor een informatieavond, maakten een infobrochure, bereidden een powerpoint- of prezidentatie voor en spraken het aanwezige publiek toe. Ook regelden ze de verblijfplaats en het vervoer, en gidsten ze elk bij één specifieke toeristische trekpleister of een oorlogsmonument. Op de begraafplaats van Tyne Cot Cemetery zochten de leerlingen het graf van een soldaat over wie ze vooraf hadden gelezen in de klas. Bij de grafsteen legden ze een herdenkingskruisje neer met een persoonlijke

**DE LEERLINGEN LEGGEN EEN HERDENKINGS-
KRUISJE MET EEN PERSOONLIJKE BOODSCHAP
NEER BIJ HET GRAF VAN EEN SOLDAAIT UIT WO I.**

Shellshock is een ...
waarbij een persoon
... .. als gevolg
van

EEN SCHRIJFKADER OP HET NIVEAU VAN DE ZIN

Over het onderwerp ... wist ik al dat ...
Voordat ik met het onderwerp ... begon,
dacht ik dat ...
Ik had verder gedacht dat ...,
maar dat bleek niet zo te zijn.
Ik heb nu geleerd dat ... (som op).
Ik heb ook geleerd dat ...
iets anders wat ik te weten ben
gekomen is ...
Tot slot heb ik geleerd dat ...

SCHRIJFKADER OP HET NIVEAU VAN DE ALINEA

TITEL	
INLEIDING	HOE KOMT AFGHANISTAN VANDAAG DE DAG IN HET NIEUWS?
MIDDEN	WANNEER EN HOE GREEP DE TALIBAN DE MACHT?
	WAT IS 'DE TALIBAN'?
	HOE KWAMEN DE VERENIGDE STATEN IN AFGHANISTAN?
	WIE IS DE HUIDIGE PRESIDENT VAN AFGHANISTAN?
SLOT	IS DE TALIBAN NU WEG?
	HOE ZIET DE TOEKOMST ERUIT VOOR AFGHANISTAN?

SCHRIJFKADER OP HET NIVEAU VAN DE VOLLEDIGE TEKST

boodschap. Het recept van het streek-
product “potjesvleesch” werd gelezen en
herschreven in instructietaal, waarna het
gerecht ook daadwerkelijk klaargemaakt
(en verorberd) werd. De levensechte taal-
taken misten hun effect allerminst.

LEREN IN INTERACTIE

Een vierde speerpunt houdt in dat er
binnen het vak Nederlands actief en
interactief wordt gewerkt. Leerlingen al
doende laten leren, heeft als voordeel dat
leerlingen makkelijker betrokken kunnen
worden en zo ook gemotiveerd raken. Bo-
vendien bieden interactieve werkvormen
de leerkracht ook meer de gelegenheid
om tussentijdse feedback te geven op de
leervorderingen van de leerlingen. Onze
bso-leerlingen hebben vaak negatieve
leerervaringen opgedaan in het verleden.
Door interactieve werkvormen en de

bijhorende terugkoppeling kan de leer-
kracht-coach het vaak geknakte zelfver-
trouwen van de leerlingen opkrikken. Er
zijn echter ook twee grote valkuilen: de
overlap met andere vakken en het gevaar
voor schijnactiviteiten. Schijnactiviteiten
zijn actieve en leuke activiteiten waarbij
de leerlingen weinig bijleren. De leer-
kracht dient erover te waken dat er ook
effectief leerplandoelstellingen worden
bereikt.

Ik koppel even terug naar het al eerder
besproken praktijkvoorbeeld. Bij de
voorbereiding van de klasuitstap werden
de leerlingen in groepjes van vier inge-
deeld. Bij een kleinere groep kreeg een
taalsterke leerling een extra werkblad.
Iedere leerling las een krantenartikel over
obussen, waarbij er ook tijd voorzien was
voor woordverklaring. Daarna loste elk
groepje een reeks vragen op, waarvoor
de antwoorden in de vier verschillende

krantenartikels gezocht moesten worden.
De leerlingen dienden samen te werken
en te communiceren om de opdracht tot
een goed einde te brengen. Tot slot werd
de leerlingen gevraagd uit de vier teksten
zoveel mogelijk synoniemen te halen voor
het woord ‘obus’. Ook hier was interactie
tussen de leerlingen vereist.

LEREN MET TAALSTEUN

Taalsteun kan een hulp zijn voor alle leer-
lingen die moeite hebben om de leerstof
te begrijpen en toe te passen. Het is een
reddingsboei die leerlingen – zolang dat
nodig is – moet helpen het Nederlands
beter te beheersen en taaltaken succes-
vol te realiseren.

Een van de bekendste voorbeelden van
taalsteun is het gebruik van schrijf- en
spreekkaders. Schrijf- en spreekkaders

bieden leerlingen een start voor het formuleren van een zin of houvast voor het structureren van hun gedachten. Ook voor ons thema rond de Eerste Wereldoorlog werden er schrijfkaders ingezet. Daarbij werd getracht te differentiëren naargelang de behoefte van de leerlingen. Leerlingen die veel taalsteun nodig hebben, kregen schrijfkaders op het niveau van de zin, anderen kregen schrijfkaders op het niveau van de alinea en de taalsterkere leerlingen moesten zich behelpen met schrijfkaders op het niveau van de volledige tekst.

AANGEPAST NIVEAU

Lessen Nederlands moeten aangepast zijn aan het niveau van de bso-leerling. Zoals hierboven al werd vermeld, hebben bso-leerlingen vaak negatieve onderwijservaringen achter de rug, die bij velen tot demotivatie hebben geleid. Om aan een beter welbevinden te werken, zijn succeservaringen essentieel. Daarbij is differentiatie absoluut noodzakelijk, gezien de heterogene leerlingenpopulatie in het beroepsonderwijs. Wanneer we de lat te hoog leggen, kunnen leerlingen moeilijk succeservaringen beleven; leggen we de lat te laag, dan nemen betrokkenheid en motivatie af.

Om succesvol te differentiëren kan je met gelaagde opdrachten werken – de zogenoemde ‘graded tasks’. Een gelaag-

de opdracht betekent dat de leerkracht één basisopdracht opstelt voor de klasgroep, maar daarbij mogelijkheden ontwikkelt om de opdracht uitdagender of eenvoudiger te maken. Voor taalsterkere leerlingen wordt dan een extra uitdaging voorzien; taalzwakkere leerlingen krijgen de oefening in vereenvoudigde vorm. Die vereenvoudiging/verdieping kan verschillende vormen aannemen, met onder andere differentiatie in de complexiteit van de opdracht, de aangeboden structuur, de abstractie en de ondersteuning. Op die manier kan op individuele leertrajecten ingespeeld worden, en die moeten ook in rekening gebracht worden bij de evaluatie.

In ons praktijkvoorbeeld werd differentiatie ingebouwd bij de brief waarin de leerlingen hun ouders moesten uitnodigen voor een infoavond. De brief werd immers aangeboden in vijf versies: (1) een vooraf opgestelde brief met enkel aan te passen gegevens die duidelijk gemarkeerd zijn, (2) een vooraf opgestelde brief met enkel aan te passen gegevens die niet gemarkeerd zijn, (3) een verknipte brief die de leerlingen eerst moeten structureren alvorens ze aan te passen, (4) een verknipte brief die niet beantwoordt aan de NBN-normen en die leerlingen moeten structureren en aanpassen, en (5) een verknipte brief die niet beantwoordt aan de NBN-normen en slecht geformuleerd is. Bij die laatste versie moeten leerlingen de brief eerst

structureren, de gegevens aanpassen, de fouten tegen de NBN-normen zoeken en rechtzetten en het midden van de brief uitschrijven. Door met verschillende versies te werken, kon voor iedere leerling de lat net hoog genoeg gelegd worden.

BESLUIT

Door continu in te zetten op de beschreven zes speerpunten in je lespraktijk wordt taalonderwijs *doel-treffender*. Leerlingen gaan meer op verkenning, denken vaker lateraal en trainen zichzelf in zelfsturing en reflectie. Op die manier kan een beter rendement behaald worden. Wil jij deze strategie ook eens proberen? Net zoals bij boogschieten is de stelregel hier dat oefening kunst baart. Hoe meer de speerpunten toegepast worden, hoe effectiever de resultaten. Toch blijft het voor elke schutter voor een stuk mikken. Taal leren is immers nooit af.

Op onze website, www.tijdschriftfon.be, vind je meer informatie over de werkvormen en de opdrachten die de auteur in het artikel bespreekt.